

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra pedagogiky

**Schopnost jedinců opouštějící výchovný ústav začlenit se do
společnosti**

Bakalářská práce

Autor: Lada Forstová

Vedoucí práce: Mgr. Kamila Urban, PhD.

2019

Zadávací list

Zadávací list

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma:

Schopnost jedinců opouštějící výchovný ústav začlenit se do společnosti

vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním dle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Jsem si vědoma, že moje bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitní databázi a bude veřejně přístupná k nahlédnutí.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou.

.....

V Praze dne 28.3.2019

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Kamile Urban, PhD. za pomoc při vedení mé bakalářské práce a její cenné rady a připomínky. Dále děkuji řediteli Výchovného ústavu v Hostouni za možnost využít pro svoji bakalářskou práci informace z praxe v tomto zařízení. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu po celou dobu mého studia.

Abstrakt

Bakalářská práce s názvem Schopnost jedinců opouštějící výchovný ústav začlenit se do společnosti analyzuje a spojuje informace z dostupných zdrojů. Bakalářská práce se věnuje začlenění vybraných tří klientek do společnosti po opuštění výchovného ústavu. V praktické části je kazuisticky popsáno začlenění vybraných klientek výchovného ústavu do společnosti. V této části jsem zjišťovala jejich současnou situaci, pracovní zařazení a rodinný stav. V bakalářské práci na základě odborné literatury interpretuji rozdíly v začlenění mezi klientkami.

Klíčová slova

Ústavní výchova, výchovný ústav, rodina, adolescence, rizikové chování

Abstract

The bachelor's thesis „The ability of youth leaving correctional educational institution to become integrated into the society” analyses and brings together the information collected from available sources. The point of this bachelor's thesis is to evaluate the integration of the clients to our society after they leave the correctional educational institution. Another point is to find out whether the very same clients are capable of making progress into employment and also if they have the ability to start their own family. I am dealing with subjects related to ordering institutional care and tools used to execute the institutional educational care, and also the possibilities for people leaving the educational institutions. In the theory part I am dealing with actions leading to institutional care, the facilities involved in correctional education and the possibilities available for people with no fixed abode when they leave the facility. In the thesis I describe high-risk behaviour, which is the reason for placing the clients in the institutional care and highlight three types of high-risk behaviour; bullying, misusing the substances and truancy. In the practical part I describe, on casuistic cases, various cases of client's reintegration back into the society. I am introducing the rules and regulations which apply in the educational institutions and I analyse the running of the facilities. In the final part of the thesis I recapitulate gained knowledge, my own view on the subject and propose solutions related with the order to educational institution care.

Keywords

Institutional care, educational facilities, family, adolescence, high-risk behaviour

OBSAH

ÚVOD	10
TEORETICKÁ VÝCHODISKA	11
1 Cíl a metodika	11
2 Rodina	12
2.1 Období adolescence	14
2.2 Rizikové chování	15
2.2.1 Asociální chování	15
2.2.2 Antisociální chování	16
2.3 Typy rizikového chování	16
2.3.1 Agresivita	17
2.3.2 Agrese (z lat. Aggressio-výpad,útok)	17
2.3.3 Šikana	17
2.3.4 Záškoláctví	20
2.3.5 Užívání návykových látek	20
3 Ústavní výchova	24
3.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy v ČR	25
3.1.1 Diagnostický ústav	25
3.1.2 Dětský domov (DD)	26
3.1.3 Dětský domov se školou (DDŠ)	26
3.1.4 Výchovný ústav (VÚ)	26
3.2 Deprivační syndrom	28
4 Životní dráha jedince po opuštění ústavního zařízení	29
4.1 Dům na půl cesty	30
4.2 Startovací byty při ústavním zařízení	31
PRAKTICKÁ ČÁST	32

5	Výchovný ústav Hostouň.....	32
5.1	Kazuistika č. 1	34
5.2	Kazuistika č. 2	38
5.3	Kazuistika č. 3	40
5.4	Shrnutí.....	43
	ZÁVĚR	46
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	48

ÚVOD

Téma této bakalářské práce s názvem Schopnost jedinců opouštějící výchovný ústav začlenit se do společnosti je mi velice blízké, jelikož jsem sedm let pracovala jako vychovatelka ve výchovném ústavu, kde jsem vedla výchovnou skupinu dívek. Do výchovného ústavu se obvykle dostávají děti a adolescenti s problematikou rizikového chování. Ve své práci jsem se zaměřila na příčiny umístění klientů do výchovného zařízení, ale především mě zajímala jejich životní situace po opuštění výchovného ústavu. V dnešní době se stále mluví o snižování počtu umisťovaných dětí do ústavních zařízení. Tato práce nabízí pohled na tuto myšlenku. Praktickou část práce jsem zpracovala na základě praxe ve výchovném ústavu v Hostouni, kde se několik let snaží i těmto dětem a adolescentům s problémovým chováním jejich prostředí změnit tak, aby jim nechyběl pocit domova. Dnes již v zařízení chybí mříže na oknech i kamery ve společných prostorech. Klienti mají nárok na volné vycházky, užívání mobilních telefonů a počítačů. Mnoho z nich právě po opuštění tohoto zařízení zjistí, že jejich pobyt v tomto zařízení nebyl za trest, ale měli se tam lépe než ve chvíli, kdy jim ústavní péče skončila a oni si prostředky k přežití musejí shánět samy. Ve chvíli, kdy se ocitnou bez dozoru a podpory vychovatele, neví si rady. Někteří mají dojem, že díky minulosti nemají právo na to, žít svůj život tak jak by si představovaly. Jiní naopak svůj život změni od základu.

V teoretické části této práce se věnuji příčinám umístění dětí a adolescentů do výchovného ústavu, rodině a jejím funkcím a v neposlední řadě seznamuji čtenáře s jednotlivými druhy ústavního zařízení pro výkon ústavní výchovy, ale i možnostmi následných zařízení po ukončení ústavní výchovy. V praktické části práce nabízím kazuistiku tří vybraných klientek a jejich poznatky po opuštění ústavního zařízení. Na závěr své práce vyhodnocuji možnosti a jejich využití, které se těmto klientkám v životě naskytly.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 Cíl a metodika

Cílem mé bakalářské práce bylo zhodnotit, zda jsou klienti po opuštění výchovného ústavu schopni se začlenit do společnosti. V této práci jsem se nejprve zabývala rodinou a jejími funkcemi, typy rizikového chování, které ve velké míře vede k umístění dětí do výchovného zařízení, ústavní péči a jejími druhy. Dílčím cílem bylo zjistit, zda jsou klienti schopni zapojit se do pracovního procesu a založit vlastní rodinu. Na základě analýzy a syntézy informací z dostupných zdrojů jsem popsala důvody nařízení ústavní výchovy a možnosti následného zařízení pro lidi bez domova po opuštění ústavní péče. V praktické části jsem za pomoci kazuistik a rozhovoru zjišťovala momentální životní situaci bývalých klientů výchovného ústavu.

2 Rodina

Definici rodiny nejstručněji uvádí Psychologický slovník (Hartl, Hartlová, 2000, s. 512), podle kterého je rodina „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí*“. Rodina vzniká souhlasem muže a ženy, kteří vstupují do manželství. Rozhodnou se tak mimo jiné podporovat rodinné společenství, společně budovat zdravé rodinné prostředí a pečovat o děti. Za rodinu však považujeme i dvojici rodičů, kteří nejsou oddáni, ale přesto spolu žijí a vychovávají děti a další příbuzné osoby (zákon č.89/2012 Sb.).

Zákon o rodině je upraven v zákoně č.89/2012Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (§655 a následující). „*Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud*“ (§858 zák.č.89/2012Sb.).

Hlavním znakem rodiny je vytvoření domova, kdy členové rodiny spolu sdílí obydlí a starají se o stabilitu domova, která je pro výchovu potomků důležitá (Matoušek et al., 2007). Matějček (1986, s.175) uvádí: „*Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. A šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré, zdravé utváření lidské osobnosti*“.

Funkce rodiny se různí podle zaměření autorů. Uvedu zde základní funkce, které uvádí Výrost (1998, s. 304).

1. Funkce reprodukční

Manželé ovlivňují reprodukci populaci a tím i ekonomický růst společnosti.

2. Funkce materiální

Materiální zabezpečení rodiny spočívá na rodičích a jejich ekonomickém postavení. Dítě bývá pro rodinu finanční zátěží vzhledem k nárokům, které v dnešní době má.

3. Funkce výchovná

Pro moji práci je tato funkce zásadní. Rodinné prostředí má významný vliv na chování adolescenta.

4. Funkce emocionální

Pokud je rodina dysfunkční, je tato oblast nejvíce postrádanou dítětem, pro něhož je důležité žít s jistotou společné budoucnosti, mít společné plány a vnímat podporu od těch nejbližších.

Matějček (1986) uvádí funkce rodiny:

- Rodina poskytuje ochranu a pomoc.
- Dbá na dodržování společenských a morálních norem.
- Učí základním vzorcům chování, poskytuje vzory.
- Předává model komunikace v malé skupině.

Jednou z funkcí, kterou by měla rodina plnit je funkce výchovná. Výchova je proces, jehož podstatou je kultivace osobnosti za účasti aktivního a tvůrčího vztahu člověka ke světu. Cílevědomě směřuje k rozvoji osobnosti (Čábalová, 2011). Výchova dětí je interakční, což znamená, že rodiče působí na své děti a děti také působí na své rodiče. Tím spoluvytváří výchovné působení. Čím jsou interakce mezi nimi bohatší, tím lépe se děti vyvíjejí. V době dospívání dítěte rodina podporuje jeho návyky, zvyklosti a podporuje dítě v jeho činnostech. Zásadní vliv má rodina na chování svého člena. Úkolem rodiny je připravit dítě pro život, umožnit mu co nejlépe vstoupit do světa dospělých (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014).

Socializace je celoživotní proces, při kterém se člověk začleňuje do společnosti. Ve fázi primární socializace se dítě učí základním vzorcům chování. Když dítě nastoupí do školy, začíná socializace sekundární, což je období, kdy je dítě ovlivňováno školním kolektivem a školou samotnou (Matoušek et al., 2007). V tomto období má ale na dítě také stále klíčový vliv rodina. Nejdůležitějšími osobami se ale pro dospívajícího stávají jeho vrstevníci (Vágnerová, 2002). Toto období, které nazýváme adolescence je pro moji práci podstatné, proto ho podrobněji popíši.

2.1 Období adolescence

Adolescence začíná okolo dvanáctého roku života a končí v době přibližně dvaceti let. Mladý člověk se v tomto období mění jak ve fyzickém vývoji, tak i ve způsobu myšlení. V této fázi vývoje vzniká operativnost myšlení a formuje se určení vlastní existence. Týká se to oblasti etnických vztahů a morálních pocitů (Vágnerová, 2005).

Velký vliv na dospívajícího mají jeho vrstevníci, kteří jej ovládají v názorech nebo ve stylu života. Chce se od rodičů osamostatnit a prosazuje více své názory k věcem, se kterými nesouhlasí. Jedinec si většinou v době dospívání nachází skupinu ve svém okolí, kde si hledá své místo. Osvojuje si chování ostatních členů skupiny, jako například slangovou mluvu. Hlasitým či nevhodným projevem na sebe poutá pozornost okolí. Nesouhlasí se zažitými společenskými normami, pokud nejsou podle jeho představ, avšak představy o životě člověka v období dospívání má mnohdy zkreslené, nejen pro to se někdy dopouští chyb (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014, s. 231). Jedlička (2011, s. 202) uvádí: „*Proces dospívání je plný zvrátů, nadšení, pochybností a nezřídka i šířajících nejistot. Podléhá mnoha výkyvům a zahrnuje častá údobí duševního zmatku, vnitřního neklidu a úzkostného nepokoje*“. Pokud na pozadí období adolescence existuje klidný rodinný stav, kdy rodiče žijí harmonicky a v rodině nechybí jistota, že jsou všichni členové milováni, můžeme si být jisti, že dospívající projde tímto obdobím s menší pravděpodobností rizikového chování a tím pádem bez negativní zátěže pro budoucí život. V dnešním čase se většina rodin rozvíjí na základě přátelství. Velkou roli hraje komunikace, kdy se dítě nebojí o svých touhách, problémech a snech s rodiči mluvit. Může nastat ale i situace, kdy rodiče chtějí pro své děti být těmi nejlepšími rodiči, ale nejsou si jisti jak na to. Vlivem nedostatečné komunikace a odlišnými názory, jak vychovávat, mnohdy dochází k rozpadu rodiny, čímž je dítě ovlivněno v pohledu na vztah ženy a muže. V takovém případě je pak na jiných osobách, aby mladému člověku ukazovali vhodné pozitivní vzory (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014). Důležité je, v jaké skupině se dospívající člověk pohybuje. Mladý člověk snadno podlehne nástrahám života a jeho chování se stává rizikovým.

2.2 Rizikové chování

Rizikové chování můžeme definovat jako problémové chování, kdy jedinec může ohrozit nejen sebe ale i společnost. V kolektivu dospívajících se vyskytuje několik typů rizikového chování, například šikana, záškoláctví, sexuální rizikové chování, poruchy příjmu potravy a užívání návykových látek (Kabiček, Csémy, Hamanová et al., 2014).

„Rizikové chování u adolescentů je většinou determinované řadou faktorů, zejména osobnostním vývojem, který v případě vývoje disharmonického představuje zřetelný rizikový faktor“ (Kabiček, Csémy, Hamanová et al., 2014, s. 163).

Jak jsem již zmiňovala rizikové chování je považováno za součást vývoje jedince.

Problémům se snažíme zabránit prevencí ve školách, žáci absolvují přednášky, nebo se účastní diskuzí na téma rizikového chování. Prevencí rizikového chování může být, bude-li se dítě věnovat například sportovním aktivitám, nebo navštěvovat jiné zájmové kroužky. Nebude mít potřebu dokazovat ostatním svou výjimečnost pomocí omamných látek. Nebude potřebovat ocenit svou odvahu krádeží či poničením cizího majetku (Matoušek, Kroftová, 1998).

2.2.1 Asociální chování

Za asociální chování považujeme odchylky chování od sociálních a etnických norem, které ještě nemají ráz trestné činnosti. Tyto odchylky nepřekračují právní předpisy. Asociální chování je v rozporu s morálkou, jedinec většinou poškozuje jen sám sebe. Práce s ním vyžaduje speciální pedagogický přístup v poradenských centrech či v ústavní péči ve výchovném zařízení (Martínek, 2015).

Příklady asociálních poruch:

- Krádeže
- Útěky, záškoláctví
- Užívání návykových látek
- Sebepoškozování

Charakteristické rysy asociální poruchy jsou (Janošová, Kollerová et al, 2016, s. 285):

- Nízká empatie a emocionalita
- Narcismus
- Impulsivita

2.2.2 Antisociální chování

Antisociální chování je protispolečenské jednání, které poškozují společnost či jedince, má ráz vážného přestupku či trestné činnosti. Dochází při něm k porušování zákonů (Hartl, Hartlová, 2000).

Příklady antisociálních poruch podle Matouška (2007):

- Loupež
- Vražda
- Sexuální delikty
- Terorismus

O obtížně vychovatelné děti se v ČR stará kurátor pro děti a mládež. Kurátor je úředník, který rodinám poskytuje poradenskou a socioterapeutickou pomoc. Velkou roli v prevenci asociálního a antisociálního chování mohou sehrát nízkoprahová komunitní centra, která jsou zřizována neziskovými organizacemi. Tato centra nabízejí svým klientům alternativy nerizikového trávení volného času (Matoušek et al., 2007).

2.3 Typy rizikového chování

V této kapitole se budu věnovat nejčastějším projevům rizikového chování, které se objevují v kazuistikách klientů výchovného ústavu v Hostouni. Jedná se o šikanu, užívání návykových látek a záškoláctví.

Problémové chování u klientů umístěných v období 2015-2019	Počet klientů (v období 2015-2019 přijato 26 klientů)
Užívání návykových látek	18
Záškoláctví	15
Krádeže	11
Týrání	6
Šikana	16
Násilná trestná činnost	12

Zdroj: Statistika VÚ Hostouň (2015-2019)

Znakem klientů výchovného ústavu je často sklon k agresivnímu chování, díky kterému se jejich chování stává problémové.

2.3.1 Agresivita

Charakteristickým znakem osobnosti s rizikovým chováním je agresivita. Mluvit můžeme i o dispozici k agresivnímu chování. Touto vlastností je do jisté míry vybaven každý jedinec. Člověk, který má vysokou míru agresivity jedná v určitých vypjatých chvílích agresivně. To znamená, že jedná impulzivně, přehnaně. Komunikace s takovým člověkem bývá obtížná, je považován za nebezpečného, proto se mu většina lidí straní. Naopak člověk vybaven nízkou mírou agresivity je schopný dohody, kompromisu a okolím je považován za komunikativního a společenského (Martínek, 2015).

„Vnější okolnosti nás někdy nutí k tomu, abychom agresivitu použili ve svém chování, ať už v osobním, nebo profesním životě. Pokud je tato agresivita přijatelná, může sloužit k posílení autority, sebevědomí, může mít ve své podstatě pozitivní vliv“ (Martínek, 2015, s. 11).

2.3.2 Agrese (z lat. Aggressio-výpad,útok)

Obecně je agrese definována jako projev agresivity nebo jednání, kterým se projevuje násilí, nepřátelství, se záměrem ublížit. Ne vždy se jedná pouze o fyzickou agresi. Zastrasování či vyhrožování jsou projevy psychické agrese. Ve společnosti se setkáváme s agresí vybitou na zvířeti, na neživém předmětu a s autoagresí jako je sebepoškození nebo psychické či fyzické týrání (Martínek, 2015).

2.3.3 Šikana

Janošová, Kollerová et al. (2016, s. 27) přeložili do češtiny definici šikany podle Ttofi, Farrington a Baldry (2008, s. 6). Podle nich je šikana: *„[...]fyzický, verbální nebo psychický útok nebo vyhrožování, jehož cílem je zastrašit, znepokojit nebo ublížit oběti; nerovnováha tělesné či psychické síly, kdy silnější dítě (nebo děti) utlačuje slabší; a opakování incidentu mezi týmiž dětmi po delší dobu.“*

Nejčastěji se se šikanou můžeme potkat ve školských zařízeních. Ať už jde o domovy mládeže, školní třídy, tak v dětských domovech. Velmi často je šikana zaznamenána ve výchovných ústavech. Ze své zkušenosti vím, že v kolektivu dospívajících se vždy najde někdo, kdo má potřebu svým jednáním druhého poškodit. Takový jedinec se stává agresorem. Naproti tomu dítě, které se liší od kolektivu, nedodržuje dané normy a pravidla kolektivu, stává se možnou obětí šikany (Janošová, Kollerová et al., 2016).

Typologie agresora (Martínek, 2015):

Agresor hrubý, fyzický

Tento jedinec své oběti týrá pomocí fyzické síly. Bolest a utrpení druhých mu dělají dobře. Ve většině případů se jedná o člověka, který i ve své rodině takové chování zažívá. Svým vrstevníkům ubližuje tak, jak je ubližováno jemu.

Agresor jemný, kultivovaný

Pokud budeme mluvit o dítěti, lze říci, že tento typ žáka se k dospělým chová slušně, je velice ochotný. Dospělý člověk, například pedagog, je k takovému typu žáka vstřícný a mnohdy ho prosazuje. Dokáže spustit šikanu za pomoci jiných. On sám postává v pozadí a pozoruje. V rodině se toto dítě dobře necítí, je pod neustálým tlakem přísných rodičů, které musí poslouchat.

Agresor srandista

Jedná se o osobu, která je dospělým sympatická. Tento jedinec dokáže zaujmout svým vtipem a volnomyšlenkářstvím, pomocí kterým proplouvá životem. Probíhající šikanu dokáže omluvit tím, že to je jen legrace. Takovou omluvu většina dospělých řeší pouze napomenutím a lehce přehlédne, že útok byl oběti nepříjemný a jednalo se o převahu síly.

Agresor spouštějící ekonomickou šikanu

Tento jedinec je rodiči materiálně maximálně podporován. Ač má vše, co si může přát, chybí mu cit. Rodiče často prosazují své děti a ostatní pro ně jsou bezcenné. Tak jako opovrhují oni slabšími či chudšími, opovrhují jimi i jejich dítě. Takové dítě si vytipuje ve svém okolí někoho, kdo nevlastní nejnovější typ mobilního telefonu, nebo nenosí značkové oblečení a této oběti dokáže velice znepríjemnit život.

Janošová, Kollerová at al. (2016) se shodují na třech kritériích šikany:

1. Záměrné, agresivní jednání

Jedná se o úmyslné ublížení či poškození druhého.

2. Opakovanost

Důležitý je interval, zda se útok opakuje.

3. Nerovnováha

Vždy při šikaně existuje nerovnováha sil, to znamená, že agresor je ve vyšší pozici. Jednat se může o fyzickou převahu nebo o sociálně kulturní úroveň.

Rozlišujeme pět stádií šikany, přičemž první tři stadia vnímáme jako šikanu počáteční a poslední dvě stadia jako pokročilou šikanu (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014).

1. V prvním a druhém stadiu převažuje psychické násilí. Jedná se zejména o posměšky a nadávky. V tomto stadiu jsou zúčastnění schopni o šikaně mluvit, informují pedagogy nebo rodiče.
2. Ve třetím stadiu se kolem agresora vytváří pomyslné jádro, které začíná mít velký vliv na situaci v kolektivu. Otevřeně se o šikaně nedokáže ti, kteří ji vidí bavit. Pokud se o problému dozví někdo „z venku“ je to jen díky rozhovoru mezi čtyřma očima.
3. Čtvrté a páté stadium se značí fyzickým ubližováním, manipulací a tlakem na skupinovou konformitu. Kolektiv přijímá normy vytvořené jádrem agresorů. V tuto chvíli se rozvíjí závislost oběti na agresorovi, ta může o svém tyranovi mluvit jako o kamarádovi. V pátém stadiu je už jen málo pravděpodobné, že by se o stavu v kolektivu dozvěděl kdokoli nezúčastněný. Vrcholem stadia je chvíle, kdy je třída rozdělena na dvě skupiny, přičemž jedna skupina může vše a druhá nesmí nic.

Při šikaně se nemusí jednat vždy o agresivní chování, známe i tzv. tichou šikanu, která vzniká formou sociálního vyloučení. Nedochozí zde k přímému střetu agresora a oběti. U jedinců vykazující nízkou emocionalitu a nedostatek empatie můžeme sledovat

zvýšenou agresivitu. Mají sklon využívat druhé, reagovat impulzivně, utrpení druhých je jim lhostejné (Janošová, Kollerová et al., 2016).

2.3.4 Záškoláctví

Záškoláctví je jedním z důvodů porušení školního řádu. Každý školní řád obsahuje informaci, že povinností žáka je včas a pravidelně navštěvovat školské zařízení. Ze zákona vyplývá povinnost pro rodiče či zákonného zástupce zajistit školní docházku svého potomka. V České republice je povinná základní školní docházka, a pokud ji žáci nedodržují, mohou být potrestáni dle školského zákona. Ve výběru trestu hraje velkou roli závažnost nepřítomnosti žáka. Důvodem nepřítomnosti žáka ve škole mohou být různé příčiny. Ze strany žáka může jít o negativní postoj ke vzdělávání, nebo o špatně zvolený studijní obor. Nepřítomností ve škole mnoho žáků řeší i boj se šikanou. Straní se kolektivu, který je ohrožuje (Martínek, 2015).

„Pedagog by neměl chápat záškoláctví pouze jako jednání žáka, který mu komplikuje práci. Vždy by měl záškoláctví vidět jako reakci jedince, který není schopen adekvátně řešit své problémy. Záškoláctví je vždy asociálním chováním dítěte a je jasným odrazem jeho psychického stavu“ (Martínek, 2015, s. 120).

Záškoláctví vnímáme jako rizikové chování. Často je důvodem k získání času pro jiné rizikové chování. Mládež se místo školy schází na rizikových místech. Získaný volný čas tráví kouřením, užíváním návykových látek, krádežemi atd. Diagnostikovat příčinu záškoláctví není jednoduché. Ke každému žákovi je třeba přistupovat individuálně a přihlížet k různým okolnostem. Důležitá je spolupráce pedagoga s rodiči a práce s žákem samotná (Martínek, 2015).

2.3.5 Užívání návykových látek

Návykovou látku či drogu můžeme chápat jako jakoukoliv syntetickou nebo přírodní látku, která je užívána pro změnu nálady, vědomí, povzbuzení nebo tlumení uživatele. Při opakovaném užívání takové látky vzniká fyzická či psychická závislost (Hartl, Hartlová, 2000). Užívání návykových látek má velký dopad na společnost. Neovlivňuje pouze chování a život jedince, který drogám propadne, ale velký vliv má i na život lidí v jeho okolí. V širším měřítku lze mluvit o negativním dopadu v oblasti

ekonomické, zdravotní a sociální. Významným rizikem při užívání návykových látek je změna životních priorit, narušování vztahů a celkově zdraví jedince, a to nejen mezi dospělými, ale v posledních letech i ve skupinách mezi dětmi, které jsou důvěřivé a snadno podléhají chuti vyzkoušet něco nového (Vágnerová, 2012).

Nešpor (2000, s. 55) odpovídá na otázku, zda je správné dětem návykové látky zakazovat: *„Zmíněné tvrzení o zvláštní přitažlivosti návykových látek jako zakázaného ovoce přešlo do obecného podvědomí, ne však proto, že by pro něj existovaly důkazy, ale jen proto, že se často opakuje. Neznám historický příklad, kdy by zvýšení dostupnosti návykových látek vedlo mezi dětmi a dospívajícími k jejich nižšímu užívání, je ale naopak známa řada příkladů (a to i z České republiky), kdy zvýšení dostupnosti a příliš liberální postoje vedly k strmému nárůstu problémů. Podle jedné švédské studie se ukázalo, že děti z rodin, kde rodiče dětem zakazovali pít doma alkoholické nápoje, je pily méně, i když byly mimo dohled rodičů.“*

Jak jsem se již zmínila, v období adolescence prožívá člověk období zmatku a úzkosti, které ho mnohdy k drogám přivede. Jiným důvodem, proč děti berou drogy může být touha zapadnout do kolektivu, najít své místo ve skupině vrstevníků (Matoušek, Kroftová, 1998). Často důvodem užití látky je obyčejná nuda, kdy jedinec neví, co si počít s volným časem. Dle Sobotkové (2014, s. 87) je *„užívání drog spojeno s jistým druhem zábavy a také s názorem, že s drogou dostává život smysl a že drogy přinášejí užitek. Zneužívání návyk je však také významně spojeno s krádežemi a kriminalitou.“*

Nebo naopak pod vlivem ambiciózních rodičů je natolik vytížený, navštěvuje různé zájmové činnosti, o které sám nemá zájem a pomocí drogy se vzbouří. Neuvědomuje si, že užívá v podstatě jedy, které ho mohou zabít. Ač ho droga v začátcích při malých dávkách povzbuzuje, jejím pravidelným užíváním se množství drogy stupňuje a funguje naopak jako sedativum, kdy aktivitu jedince potlačuje. Další vlastností mnoho drog je, že ovlivňují mysl. Člověk nevnímá, co se okolo něho děje, nevnímá realitu. Zatím co pod vlivem drogy cítí úlevu od bolesti, není schopný myšlení. Na návykové látky vzniká tzv. závislost (Nešpor, 2000).

„Závislost na návykových látkách se vytváří v podstatě rychleji (to, k čemu potřebuje dospělý často roky nebo desítky let, stihne dospívající i řádově během měsíců)“ (Nešpor, 2000, s. 54).

Drogová závislost je jedna z nejzávažnějších forem rizikového chování. Akutní stavy kromě toxického vlivu přinášejí i nebezpečné okolnosti (úrazy, nechráněný sex, napadení...). Dlouhodobým užíváním návykových látek dochází u adolescenta k odklonu od zdravého vývoje. Upozaduje vzdělání, smysluplné zájmy, své blízké. Mladý člověk, který nemá pravidelný příjem, se často dostává kvůli drogám do problémů. Často si na drogu musí vydělat nelegálně. Dochází ke krádežím. Pod touhou pořídit si svou dávku, děti většinou okrádají zprvu své rodiče. Rozprodávají majetek, kradou peníze. Ve fázi závislosti se nebojí okrást i cizí lidi, kradou zboží v obchodech, aby ho obratem prodaly, a tak přišly k penězům, které potřebují na pořízení drogy. Dopouští se trestní činnosti (Vágnerová, 2002).

Nejčastěji používané návykové látky a jejich užití (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014, s. 90-91).

Alkohol

Jedná se o legální návykovou látku, která je jednou z nejvíce ohrožujících drog u dospívající populace. Děti a dospívající jsou vůči alkoholu citlivější než dospělý člověk. Vlivem alkoholu se u člověka snižují kognitivní schopnosti a schopnost rychle reagovat. To má za následek časté úrazy nebo autonehody (Vágnerová, 2002).

Stadia alkoholové intoxikace (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014, s. 74):

Euforické	Veselost Rozjařenost	Dospělý do 1‰ Dítě 0,5‰
Hypnotické	Ztráta sebekontroly Poruchy vidění	Dospělý 1-2‰ Dítě 0,5-1‰
Narkotické	Porucha koordinace Počínající dechové a oběhové poruchy	Dospělý 2-3‰ Dítě 1-2‰
Asfyktické	Těžká porucha vědomí Smrt zástavou dechu	Dospělý nad 3‰ Dítě nad 2‰

Kanabinoidy

Na mysli máme konopné látky jako je marihuana a hašiš. Ty to dvě tzv. lehké drogy jsou jednou z nejčastějších drog, se kterou mladiství experimentují. Kanabinoidy se dají užít buď kouřením, nebo jako přísada do jídla. Účinek se dostavuje po pěti až patnácti minutách a trvá dvě až tři hodiny. Po užití této návykové látky se

u experimentujícího mění sensorické vnímání, paměť, pozornost, myšlení. Uživatel drogy pocítuje blaženost, euforii. Při vyšších dávkách se časem dostávají halucinace, deprese, záchvaty zuřivosti (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014).

Psychostimulační látky

Do této skupiny patří tzv. taneční drogy jako je pervitin, extáze, crack a kokain. Užitím těchto látek ve formě prášku, tablet a hmoty, si jedinec vyvolává silnou několikahodinovou psychickou stimulaci, která se projevuje ztrátou kontroly, ztrátou pocitu únavy, pocitu hladu a žízně. Organismus je rychle vyčerpán, člověk hubne. Uživatel stimulačních látek si rychle vytvoří závislost. Na životě je ohrožen nejen pro vyčerpání organismu, ale velkým rizikem je použití nesterilní injekční jehly, kdy často dochází mezi narkomany k nákaze HIV či Hepatitidě C (Nešpor, 2000).

Opiáty

Mezi opiáty se řadí například heroin, morfin, kodein a opium. Tyto návykové látky lze aplikovat ve formě tekutiny, hmoty, tablety a prášku. Závislost vzniká téměř hned po užití první dávky a je velice vysoká. Opiáty reagují na centrální nervovou soustavu a mají tlumivé účinky. Uživatel po aplikování dávky cítí zklidnění, uvolnění, celkový tělesný útlum. Velkým rizikem je potřeba zvyšování dávky a s ním spojené předávkování, kdy mohou nastat křeče, pomalé dýchání až zástava dechu, zástava oběhu, smrt (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014).

Halucinogeny

Halucinogenní drogy jsou stále rozšiřující se skupinou návykových látek, které rozlišujeme na biologické (lysohlávky) a syntetické (LSD). Z přírodních halucinogenů lze požit výluh, nálev či sušené části. Syntetické halucinogeny se užívají pomocí papíru, prášku nebo tablet. Doba účinku těchto drog je osm až dvanáct hodin, během kterých se objevují halucinace a přeludy, jež mohou člověku přivodit i smrt při předávkování (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014).

3 Ústavní výchova

Ústavní výchova představuje jednu z forem náhradní rodinné péče, jejíž systém vznikl v padesátých letech 20. století. Ústavní výchova se řídí zákonem č.109/2002Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Péče o dítě s uloženou ústavní výchovou spadá pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Umístění dětí v ústavním zařízení je nařízeno na základě rozhodnutí soudu podle § 971 zákona č.89/2012Sb. (Trnková,2018).

K nařízení ústavní výchovy dochází, pokud selhává rodina v jedné ze svých funkcí a je-li v ohrožení (Matoušek, Kroftová, 1998):

- výchova dítěte
- tělesný či duševní stav dítěte
- vývoj dítěte

Soud nařizuje ústavní výchovu v případě: „*Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit*“ (zákon č.89/2012Sb. § 971 odst.1). Pověřený soud jedná v zájmu dítě, proto pokud nejsou důvody odebrání dítěte z rodiny závažné, stanoví jinou z forem náhradní péče.

Účel nařízení ústavní výchovy (Kubíčková, 2011):

- preventivní – v případě, když hrozí, že bude výchova dítěte nenapravitelně narušena
- nápravný – ve chvíli, kdy je dítě například týráno, zanedbáno či zneužito

Důvodem pro nařízení ústavní výchovy může být i neschopnost rodičů momentálně dítě a jeho výchovu zabezpečit. Ze strany rodičů mohou být překážky jako je například dlouhodobá hospitalizace vlivem nemoci nebo odnětí svobody. Soud rozhoduje o ústavní výchově buď předběžným opatřením nebo rozsudkem. Při rozhodnutí stanoví zařízení, do něhož bude dítě umístěno. Při výběru vhodného zařízení přihlíží soud k vyjádření OSPOD (Orgán sociálně-právní ochrany dětí). V zájmu dítěte je

umístění do zařízení nacházející se v blízkosti bydliště rodičů či jiných blízkých osob, v případě že jim nebyl styk s dítětem zakázán.

Ústavní výchova lze být uložena na dobu nejdéle tří let. Pokud důvody pro její nařízení dále přetrvávají, lze ústavní péči prodloužit. Pokud pominou důvody, pro které byla ústavní péče nařízená, soud ústavní výchovu zruší (§972 zákon 89/2012Sb.).

Umístění dětí a mládeže ve školním roce 2017/2018:

Umístění na základě:	Počet dětí a mládeže
Soudní rozhodnutí	5126
Předběžné opatření	771
Žádost rodičů, zákonných zástupců	4
Dobrovolný prodloužený pobyt	432

Zdroj: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

3.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy v ČR

V předchozích kapitolách jsem zmiňovala příčiny umístění dětí a mládeže do ústavního zařízení. Výběr ústavního zařízení závisí na rozhodnutí soudu, který jedná v nejlepším zájmu dítěte. V ČR je několik druhů těchto zařízení.

Statistické údaje za školní rok 2017/2018 v ČR:

Zařízení	Počet	Kapacita	Naplněnost
DD	142	4987	4262
DDŠ	28	919	696
VÚ	26	1118	1004
DÚ	13	478	383

Zdroj: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

3.1.1 Diagnostický ústav (DÚ)

Diagnostický ústav je prvním zařízením, kam dítě přichází. Ne vždy je dítě přijato pouze na základě žádosti zákonného zástupce nebo soudního nařízení. Diagnostický ústav poskytuje jedincům s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou, kteří byli zadrženi na útěku ze zařízení jiných, dočasnou péči. Hlavním smyslem tohoto zařízení však stále zůstává funkce diagnostická. Probíhají zde komplexní vyšetření dítěte. Formou pedagogicko-psychologických postupů je zde zpracován individuální

program rozvoje osobnosti. Mimo jiné je smyslem těchto vyšetření zjistit, zda dítě trpí poruchou chování. Pokud se prokáže porucha chování, podle závažnosti je v budoucím zařízení nastaven výchovný, případně výchovně léčebný režim. Diagnostické ústavy přijímají jedince nejčastěji na dobu maximálně osmi týdnů. Po uplynutí této doby je dítě umístěno do konkrétního zařízení podle výsledků vyšetření (zákon č. 109/2002Sb. § 5).

3.1.2 Dětský domov (DD)

Nejsou-li u dítěte prokázány výchovné problémy, je soudem umístěno do dětského domova. V tomto ústavním zařízení se nachází děti ve věku od tří do osmnácti let. V případě, že dítě dokončuje studium, je jeho pobyt prodloužen do devatenácti let. V dětském domově žijí děti v rodinných skupinách, kde se upřednostňuje spoluzití sourozenců. Vzdělání probíhá na školách, které nejsou součástí zařízení. Děti tedy navštěvují nejbližší základní školu a střední školu podle jejich výběru (zákon č. 109/2002Sb. § 12).

3.1.3 Dětský domov se školou (DDŠ)

V dětském domově se školou je poskytovaná péče dětem od šesti let po dobu ukončení školní povinné docházky, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, u nichž není dána podmínka umístění do výchovného ústavu. Nacházejí se zde děti, které mají poruchy chování nebo pro svou duševní poruchu potřebují výchovně léčebnou péči (zákon č. 109/2002Sb. § 13).

3.1.4 Výchovný ústav (VÚ)

Pokud jsou poruchy chování u dítěte stanoveny jako závažné je umístěno ve výchovném ústavu. Jedná se o reedukační zařízení, ve kterém jsou umístěny děti od patnácti let. Pokud dítě starší dvanácti let s uloženou ochrannou výchovou a pro vážné poruchy chování nemůže být umístěno do dětského domova se školou, je přijato do výchovného ústavu, přestože nedosáhlo věku patnácti let. Děti ve výchovných ústavech žijí ve výchovných skupinách, do kterých se řadí podle výchovných, vzdělávacích a zdravotních potřeb (zákon č. 109/2002Sb. § 14).

„Když se řekne výchovný ústav, tak si v první řadě představíme jasný režim a pravidla. Druhou věcí, kterou si vybavíme, je skutečnost, že děti, a především dospívající, pravidla a režim absolutně nechtějí respektovat“ (Kubíčková, 2011, s. 17).

Vzdělání je pro klienty výchovného ústavu zajištěné v rámci zařízení. Každé toto zařízení nabízí svým klientům alespoň dva učební obory. Odborný výcvik je realizován v zařízení, ale i u jiných smluvních organizací. Ne každé dítě má možnost vzdělávání se, mnohdy o vzdělání zájem nemá, nebo při častých absencích v rámci útěků ze zařízení nemá splněnou školní docházku, a tak je zařazeno do pracovní skupiny, která vykonává práci v rámci areálu zařízení pod přímým pedagogickým dozorem (Matoušek, Kroftová, 1998).

Klienti výchovného ústavu mají své specifické projevy chování, které se mnohdy v prostředí zařízení prohlubuje. Z kazuistik přijatých mladistvých ve výchovném zařízení v Hostouni je patrné, že nejčastějším důvodem k udělení ústavní výchovy je (Statistika VÚ Hostouň, 2019):

- Experimentování s návykovými látkami
- Trestná činnost
- Nerespektování rodičů, záškoláctví
- Útěky z domova

Klienti výchovného zařízení mají podobné charakteristické vlastnosti (Kubíčková, 2011, s. 30):

- Lhaní
- Lenost
- Neochota
- Egocentrismus
- Nedostatek vůle a trpělivosti
- Vulgarita
- Vzpurnost a popudlivost
- Nedostatečné sebeovládání

3.2 Deprivační syndrom

Deprivaci lze pojmut jako strádání následkem nedostatečného uspokojování významných potřeb, které může poškodit vývoj osobnosti. Rozlišujeme citovou deprivaci a sociokulturní deprivaci. Citová deprivace je způsobena absencí kvalitního emočního vztahu. Většinou vzniká tehdy, když osoba blízká nejeví o dítě zájem nebo ho zanedbává. Pokud je dítě výchovně zanedbané což znamená, že má například opožděný vývoj řeči či je opožděné v oblasti socializace, mluvíme o sociokulturní deprivaci (Vágnerová, 2012). Matějček a Langmeier (2011, s. 26) ještě definují psychickou deprivaci jako: *„psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“*

Kubíčková (2011, s. 31) uvádí: *„[...]deprivace se objevuje tam, kde nedochází k naplňování základních lidských potřeb. Deprivace se může dotýkat všech stránek lidského života, jde o strádání v oblasti biologických, sociálních a psychických potřeb. Všechny uvedené složky nelze oddělovat, přirozeně na sebe navazují a neustále se prolínají.“*

V období dětství se může u dětí objevit deprivační syndrom. Většinou se objevuje v případě, že již od útlého dětství děti pobývaly v ústavní péči a do své dospělosti nedostaly šanci vrátit se do rodinného prostředí. Výchovné prostředí, ve kterém vyrůstaly, neslo známky chladu – jednat se může o přístup personálu zařízení či jeho vybavení. V době adolescence se nejčastěji psychická deprivace projevuje jako problém s vlastní identitou. Mladí lidé mají problém se sebehodnocením a sebpřijetím a tím pádem jen těžko navazují hlubší citový vztah (Kubíčková, 2011). *„Čím dříve se dítě do ústavní péče dostalo a čím déle v ní bylo, tím závažnější a tím hůře odstranitelné mohou být dané následky“* (Mühlapachr, 2001, s. 35).

4 Životní dráha jedince po opuštění ústavního zařízení

Zásah do života jedince přináší pobyt v ústavní výchově. Nejde jen o dobu, kdy v ústavním zařízení pobýval, ale i po opuštění ústavního zařízení, kdy se předpokládá jeho zapojení do společnosti. Rizika pro klienty ústavní péče se liší podle toho, kdy a za jakých okolností mu byla ústavní výchova nařízena. Dítě, které vyrůstá od raného dětství v ústavní výchově, je izolováno od reálného světa. Možnost setkat se s reálným světem alespoň teoreticky má dítě, které navštěvuje školu mimo zařízení. Zde se setkává se spolužáky, kteří vyrůstají v rodinném prostředí. V případě, že dítě navštěvuje střední školu mimo město, kde se nachází ústavní zařízení, bydlí na internátě a do zařízení dojíždí jen na víkendy a prázdniny, je nuceno se o sebe postarat samo, rozvíjí svoji samostatnost. Vytváří si kontakty mimo zařízení, což mu může usnadnit začlenění do společnosti po opuštění ústavní péče. Složitější pozici má dítě, které navštěvuje školu v areálu ústavního zařízení. Příkladem jsou především výchovné ústavy, kde děti s výchovnými problémy a sociálně patologickými rysy, opouštějí zdi zařízení jen v případě odměny (výlety). Jejich vstup do života po opuštění ústavu je proto složitější (ze souboru přednášek Vojtová, 2017).

„Dospělý člověk (v některých případech jen věkem), který si nese hluboké psychické rány ze své původní rodiny, není schopen založit zdravý a fungující partnerský vztah a následně i rodinu, zůstává velmi nejistý ve výchově svých dětí a opakuje stejné chyby, které se staly zdrojem jeho vlastních potíží“ (Kubičková, 2011, s. 33).

Ústavní zařízení se snaží nahradit dítěti rodinné prostředí, přesto je nemožné dopřát dítěti péči jakou by měl u milujících rodičů. Dítě je vychováváno ve větší skupině dětí, ve které se o pozornost vychovatele dělí s ostatními dětmi. Hlubší individuální přístup je tak znemožněn. V rodinných i výchovných skupinách je péče hromadná. Činnosti, které jsou zde prováděny (plnění školních povinností, společné hraní, stravování) jsou kolektivní, tudíž potřeba hlubšího kontaktu je neuspokojena. Ani pobyt ve skupině svých vrstevníků není ideální. Dítě se učí jedno od druhého, ale bohužel i špatné návyky (Langmeier, Matějček, 2011).

Po opuštění ústavního zařízení se děti smířují se ztrátou sociálního zázemí. Stávají se závislými na podpoře státu. Pokud se vracejí zpět do rodinného prostředí, ze kterého byly odebrány, vracejí se ke starým zvyklostem. Neví si rady ve světě, kde jsou

odkázány jen sami na sebe a často se později dopouští kriminální činnosti. Integrace do společnosti je ovlivněna například citovou frustrací, jedinci vyrůstající v ústavním zařízení, mohou být sociálně a emocionálně nezralí. Jejich jednání v prostředí ústavu mohlo být po roky účelové, a tak jejich osobnost postrádá svědomí, což má za následek jejich nezodpovědnost. Díky snížené schopnosti navazovat kvalitní mezilidské vztahy často selhávají i v rodičovské roli. Není výjimkou, že potomci rodičů, kteří sami vyrůstali v ústavním zařízení, zde končívali taktéž (Langmeier, Matějček, 2011). Člověk se ocitá v nelehkých situacích a málokdy bývá dostatečně připraven na život mimo ústavní zařízení. Najednou o něho není automaticky postaráno. Přestože se snaží sociální pracovníci v ústavní péči pomoci při hledání zaměstnání a ubytování, mnoho dětí po několika týdnech opouští domluvené působiště, jelikož nejsou schopni se začlenit.

4.1 Dům na půl cesty

Toto zařízení je vhodné pro mladé lidi opouštějící ústavní zařízení po dovršení plnoletosti, které nemají možnost vrátit se do původního rodinného prostředí. Při vstupu do života dospělých poskytne toto zařízení sociální zázemí na dobu nezbytně nutnou. Cílovou skupinou tohoto projektu jsou lidé od osmnácti do dvaceti šesti let, kteří odcházejí z náhradní rodinné péče či ústavního zařízení. Možnost získat ubytování mají i osoby vracející se z výkonu trestu odnětí svobody. V neposlední řadě lidé bez domova, tzv. z ulice. O možnost pomoci přicházejí lidé, kteří jsou závislí na omamných látkách či alkoholu, lidé s duševní poruchou nebo poruchou chování. Pracovníci Domu na půl cesty spolupracují se sociálními pracovníky ústavních zařízení, kteří pro své svěřence hledají již před dovršením jejich plnoletosti vhodné bydlení. Dům na půl cesty je nejčastější volbou při odchodu z ústavní péče, nemá-li člověk možnost vrátit se do původní rodiny. Systém se pro klienta moc nemění. Musí dodržovat pravidla zařízení, je kontrolován na přítomnost návykových látek. Při porušení pravidel zařízení je vyloučen. Pro lidi, kteří zde žijí, je ale nejvíce důležité, že nejsou sami. Personál se změnil z vychovatele na poradce, který se snaží mladého člověka zasvětit do běžného života. Podporuje klienta v dosažení úplné samostatnosti v běžném sociálním prostředí (Služby, Dům na půl cesty Praha 8).

Pro mladé lidi, kteří se chtějí začlenit do společnosti nabízí Dům na půl cesty:

- Ubytování
- Sociální poradenství
- Právní poradenství
- Podporu při řešení krizových situací

4.2 Startovací byty při ústavním zařízení

Téměř každé ústavní zařízení nabízí svým klientům tzv. startovací byty nebo samostatné bydlí. V těchto bytových jednotkách mohou žít klienti, kteří již zplnoletili, ale stále absolvují školní docházku, jejich chování je bez problémové a jsou schopni se o sebe postarat bez přítomnosti pedagoga, anebo klienti, kteří ihned po skončení ústavní výchovy nemají kde začít nový život. V tomto případě doba trvání pobytu záleží na řediteli zařízení a na smluvních podmínkách, ke kterým se klient zavázal (Vnitřní řád, DD Horšovský Týn).

V české republice není mnoho možností, kde může dítě žijící za zdmi ústavního zařízení začít žít nový život, kde by si vytvořilo nový domov. Ač se ředitelé a pracovníci dětských domovů a výchovných ústavů snaží svým klientům tento krok co nejvíce usnadnit, většina těchto dětí končí v azylových domech nebo na ubytovnách, kde nejsou vhodné podmínky k socializaci (Kubíčková, 2011).

„Podstatou práce s dítětem v riziku / s problémy a poruchou chování ve školských zařízeních pro výkon UV/OV a preventivně výchovnou péčí není „péče“, ale cílená intervence s cílem nastavení funkčního chování“ (ze souboru přednášek, Vojtová, 2017).

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části bakalářské práce se zabírám dívkami, které prošly ústavní výchovou. Formou kazuistik přibližuji jejich rodinné zázemí, důvody nařízení ústavní výchovy a jejich resocializaci. Ve všech třech příkladech se jedná o dívky, které jsem jako vychovatelka výchovného ústavu poznala a nadále jsem s nimi v kontaktu. Jména dívek jsem záměrně změnila.

5 Výchovný ústav Hostouň

Výchovný ústav Hostouň zajišťuje, na základě rozhodnutí soudu o předběžném opatření, o ústavní nebo ochranné výchově, vzdělávání a výchovu dětí s poruchami učení a chování, jejich integraci a přípravu na budoucí povolání. Vzdělávání a výchova je realizována dle vlastních školních vzdělávacích programů. Jedná se o děti ve věku 12 až 18 let, za určitých podmínek i starších. Výchovně vzdělávací činnost výchovných skupin je rozpracovávána v ročních plánech a v týdenních programech výchovně vzdělávací činnosti, v rozvrzích hodin ve škole a ve školních vzdělávacích programech. Organizace výchovných činností se řídí socializačním a resocializačním programem. Mimoškolní vzdělávání probíhá v šesti výchovných skupinách (5 výchovných skupin chlapců, 1 výchovná skupina dívek). Kapacita výchovné skupiny je nejméně pět až osm dětí. Ve výchovné skupině pracují dva denní pedagogičtí pracovníci, kteří se u dětí střídají a dva asistenti pedagogika, kteří tráví u dětí noční směny. Každá výchovná skupina obývá jednu klubovnu a u ní přilehlé ložnice po dvou až třech lůžkách. V indikovaných případech je dětem starším patnácti let umožněno samostatné bydlení v bytovém domě za předpokladu dodržování pravidel a organizace samostatného bydlení. V budově výchovného ústavu se nachází taktéž třídní učebny v rámci střední školy. Klienti zde mohou studovat učební obor Stravovací a ubytovací služby (SŠ 65-51/01) a obor Zemědělské práce (SŠ 41-51/01). Odborný výcvik probíhá v rámci zařízení, kde jsou studenti zapojeni do provozu zařízení, ale i ve smluvených podnicích v okolí. Výchovný ústav se často zapojuje do sportovních a společenských akcí jak v rámci zařízení, tak v celorepublikovém měřítku. V areálu zařízení je možné využít prostory tělocvičny, posilovny, venkovního sportovního hřiště, kluziště a koupaliště. K dispozici jsou jízdní kola a kánoe. Dětem je nabízeno velké množství zájmových činností (Vnitřní řád VÚ Hostouň, ze dne 25.10.2017).

V zařízení je dle Zákona č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, poskytováno (Vnitřní řád VÚ, DDS Hostouň):

- stravování, ubytování a ošacení včetně obuvi
- učební potřeby a pomůcky
- úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělávání
- úhrada nákladů na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud nebyla péče vyžádána zákonnými zástupci dítěte
- kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení
- úhrada nákladů na dopravu do sídla školy
- potřeby pro využití volného času a rekreaci
- náklady na kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost
- náklady na soutěžní akce, rekreace

Denní režim zařízení

Den pro klienty, kteří nastupují v 7 h na praktický výcvik začíná v 6 h, kdy jsou asistenty probuzeny. Po vykonání osobní hygieny a úklidu pokoje jsou odvedeny do jídelny, kde se nasnídají. V 7 h jsou předány učitelům odborného výcviku. Ostatní klienti vstávají v 6.30 h. Taktéž po ranní hygieně uklízí své pokoje a příslušenství a odcházejí v doprovodu asistenta na snídani. V půl 8 jsou odvedeny do učiliště školy. Výuka ve třídách i na praktickém výcviku probíhá do 14 h, kdy jsou učitelé přivedeni zpět do výchovného ústavu. V odpoledních hodinách si klienty přebírají vychovatelé podle výchovných skupin. Během odpoledne se sloužící vychovatel řídí týdenním vzdělávacím programem.

Tento dokument obsahuje:

4. druh školní přípravy
5. sportovní aktivity
6. pracovní činnost
7. osobní volno
8. tvůrčí činnost

Vychovatel se tedy stará o to, aby klient měl dostatek fyzické aktivity např. při sportovních hrách, při procházkách v přírodě. Pracovní činností se rozumí, že klient dbá o pořádek v prostředí, ve kterém žije, účastní se brigád, stará se o pozemek zařízení. Do tvůrčí činnosti patří takové činnosti, kdy klienti využívají kreativity. Výchovný ústav se účastní akcí, kde prodává či vystavuje výrobky klientů. Klienti také mají možnost hudebního vzdělání, jelikož jejich výchovné skupiny jsou vybaveny hudebními nástroji. Každý klient má denně nárok na osobní volno. V této době jsou stále pod dohledem vychovatele, ale činnost, kterou vykonávají nemají vychovatelem určenou. V případě dobrého chování, je klientům umožněna volná vycházka během dne v době jedné hodiny. V zařízení jsou umístěny chlapci i dívky, dohlíží se tedy na střídání volných vycházek, aby nedocházelo k situaci, kdy jsou dívky bez dozoru společně s chlapci. Každý večer vychovatel svolá klienty k hodnocení dne. V tuto chvíli má každý z nich prostor vyjádřit se k uplynulému dni. Může zhodnotit situaci na skupině, vyjádřit se k ostatním klientům. Den končí ve 22 h, kdy jsou klienti povinni opustit společné prostory a schylují se ke spánku.

5.1 Kazuistika č. 1

Tereza, při příchodu do VÚ 15 let

Osobní anamnéza

Tereza se narodila jako chtěné dítě. Během těhotenství ani při porodu nebyly zjištěny žádné problémy. Její dětství probíhalo v pořádku do jejích čtyř let, kdy jí zemřela matka (leukemie). V období školní docházky se její chování zhoršilo, otec výchovu nezvládal. Tereza navštěvovala dětského psychologa. Poruchy chování se u ní s přibývajícím roky stupňovaly. V období adolescence nedocházela do školy, lhala rodině, která zaznamenala její výkyvy nálad, nadměrnou mrzutost, podrážděnost střídající se s výbornou veselou náladou. Tereza užívala marihuanu, později intravenózně pervitin.

Rodinná anamnéza

Tereza vyrůstala jako jedináček, neměla žádné sourozence. Od čtyř let jí vychovával otec s pomocí babiček. Otec výchovu nezvládal, po smrti své ženy se uchýlil k užívání alkoholu a lehkých drog. Tereza s otcem měla silné citové pouto, ačkoliv on si na dceru

málo kdy našel čas. Prarodiče ze strany matky se jí snažili být oporou, Tereza jejich péče ale ráda zneužívala. Při svých toulkách mimo domov se ráda pohybovala ve městě, kde žili prarodiče. Otec i Tereza žili v domě otcovi matky. Ta však již nechtěla trpět ve svém domě Terezu, která tam vodila své známé, kteří se babičce nelíbili. Nesouhlasila s výchovou svého syna a byla pro nařízení ústavní výchovy.

Školní anamnéza

Při příchodu do výchovného ústavu Tereza navštěvovala devátou třídu základní školy. Prospěchově patřila mezi horší žáky vlivem velké absence. Intelektuální schopnosti měla na dobré úrovni, v hodinách, pokud byla ve škole je nevyrušovala, ale o přestávkách se projevovala hlasitě, mnohdy až agresivně, se spolužáky jednala z pozice síly. Kvůli nevhodnému chování ke svým spolužákům jí byla udělena ředitelská důtka. Učiteli byla hodnocena jako pracovitá, dokáže se zapojit do činností, pokud má náladu. Své nevhodné chování vůči spolužákům dokázala omluvit a odůvodnit. Uznat svou chybu jí nedělalo problém. Během pobytu ve výchovném ústavu absolvovala dva ročníky oboru farmář v rámci odborného učiliště VÚ. Závěrečné zkoušky vzhledem k odchodu ze zařízení nedokončila. O vyučení neměla zájem.

Sociální anamnéza

Tereza byla velmi dominantní osobnost. Snažila se působit k ostatním přátelsky, ne vždy byly její úmysly ale čisté. Její sociální přizpůsobivost byla na dobré úrovni. Okruh jejích zájmů byl široký. Ráda poslouchala hudbu, četla sci-fi knihy, malovala a hrála společenské hry, ale projevovala zájem i o typicky chlapecké aktivity a chlapecké sporty. Její vizáž připomínala chlapce, netajila se tím, že se jí líbí stejné pohlaví. V komunikaci dokázala být velmi aktivní. Při rozhovorech s dospělým se ráda stavěla do opozice, autoritu neuznávala. Tereza měla dojem, že se o sebe dokáže postarat sama a nikoho nepotřebuje. Uvědomovala si, že její otec se nechoval správně a někdy měla potřebu postarat se i o něho, přesto sama vyhledávala lidi žijící podobně jako otec. Tereze se líbil život na ulici, její okruh přátel se vymežil na narkomany.

Odůvodnění uložení ústavní výchovy

Tereze byla soudem nařízena ústavní výchova na dobu tří let. Poruchy chování, které se u ní objevovaly (užívání návykových látek, záškoláctví) se stupňovaly a nezletilá

začala být ohrožená jak mravně, mentálně, sociálně, tak především zdravotně. V popředí svých zájmů stavěla návykové látky. V nočních hodinách se pohybovala v nebezpečných zónách města s rizikovými lidmi. Jelikož otec nebyl schopen zajistit zdravou výchovu dívky, byla přijata do výchovného ústavu.

Průběh ústavní péče

Do výchovného ústavu Tereza nastoupila s dvouměsíčním zpožděním, kdy byla zadržena Policií ČR, vzhledem k tomu, že po dobu její nepřítomnosti v zařízení byla celostátně vyhlášena v pátrání. Z počátku se její pobyty v zařízení daly spočítat velice snadno, jelikož se jednalo vždy jen o pár dní, které v zařízení trávila. Vidina svobody, drogy a v neposlední řadě času stráveného se svojí starší přítelkyní, se kterou měla poměr, byla pro Terezu silnější než touha vést spořádaný život za zdmi ústavu. Za šest měsíců, kdy jí ústavní výchova byla nařízena, šestnáctkrát z výchovného ústavu utekla. Její pobyt mimo zařízení netrval déle než čtrnáct dní, jelikož se vždy zdržovala u své přítelkyně, kde nebyl pro policii problém ji najít. Vše se změnilo v době, kdy se s přítelkyní rozešla. Sama se do zařízení vrátila. Její chování nebylo nijak problémové, předchozí chování omlouvala tím, že na ní měla negativní vliv právě přítelkyně. U Terezy bylo znát, že má velice kladný vztah k dětem. Její přítelkyně měla tříletou dceru, o kterou se povětšinou starala právě Tereza. Přiznávala, že jí dítěte bylo líto a měla strach jí nechat na starosti jen její matce, která užívala návykové látky. Taktéž v zařízení ráda navštěvovala skupiny s mladšími dětmi, které obdarovávala sladkostmi a ráda se jim věnovala. Tereza byla velice vnímavá, s pochopením režimu a pravidel zařízení neměla potíže. Ne všechna ustanovení vnitřního řádu však byla schopná dodržet, zároveň se nerada podřizovala. Nejčastější porušení vnitřního řádu bylo donášení kuřáckých potřeb na budovu zařízení a následně jeho kouření v době nepřítomnosti vychovatele. Oblíbila si jen některé vychovatele, u kterých s ní nikdy nebyl žádný problém. Tereza dokázala být velmi pracovitá, manuálně zručná, ochotná, ale jen u pedagogů, které měla sama ráda. U zbývajících pedagogů se ráda stavěla do opozice, řešila věci, které se jí netýkaly. Docházelo k verbálním konfliktům s vychovatelem. Užívala vulgaritu, urážek, odmítala se podvolit. To vše nejraději v době, kdy měla pozorovatele z řad jiných klientů. Svůj názor si uměla obhájit, byla respektovaným členem skupiny a svým chováním si zajistila velice dominantní místo na skupině dívek. Během pobytu v zařízení se projevovala především verbální

agresivitou, ale došlo opakovaně i k použití agresivity fyzické, kdy brachiálně napadla vychovatelku a několikrát slabší dívku na skupině. Za své chování se dokázala omluvit, dokázala i litovat, ale většinou až s delší časovou prodlevou. Velice dobře se cítila v přítomnosti chlapců. Často žádala o pobyt na chlapecké skupině. Ne proto, že by jí obdivovali, ale proto, že s nimi měla společného více než s dívkami. Imponovalo jí chování starších a zdatnějších chlapců s asociálním chováním. Během svého pobytu se snažila alespoň o telefonický kontakt s otcem, který na její volání nereagoval. Informace o něm měla tak od jeho matky, se kterou si často telefonovala a která jí byla ochotná dále pomáhat, pokud přestane užívat návykové látky. Terezy otec se ocitl na ulici a živil se prodejem drog. Víkendové pobyty jí byly tedy umožněné u prarodičů ze strany matky. Zpočátku tato motivace fungovala. Chování Terezy se velice zlepšilo. Začala být chválena nejen ze strany učitelů, ale i od vychovatelů. Těšila se na víkendy u prarodičů, po návratu dlouze vyprávěla o tom, co zažila. Změna přišla, když se jí ozval otec. Tereza uvěřila, když jí sliboval, že se postará o zrušení ústavní výchovy a budou žít spolu. Nastalo období dalších útěků ze zařízení, období s proměnlivým chováním a vystupováním. Dny spolupráce, klidu a přítomnosti v zařízení střídaly útky, pobyt venku a užívání návykových látek. Během pobytu v zařízení byl Tereze několikrát domluven detoxikační pobyt ve zdravotnickém zařízení, ke kterému díky útekům nikdy nedošlo. Její závislost na drogách se stupňovala. V době dovršení osmnácti let jí skončila ústavní výchova, o prodloužení po dobu školní docházky nestála a ta nebyla soudem nařízená.

Začlenění do společnosti

Po opuštění výchovného ústavu se Tereza vrátila do svého rodného města. Bydlela různě u kamarádů. Dvakrát se dostavila do zařízení, když potřebovala vyřídit dokumenty ohledně občanského průkazu. Při těchto návštěvách se snažila působit spokojeně. V té době o ní bylo již slyšet v médiích. Několikrát byla zadržena při krádežích, kdy se nebála napadnout zaměstnance obchodu, ve kterém krádeže uskutečnila. Sháněla peníze na drogy všemi různými způsoby. S otcem byla v kontaktu, a dokonce mu pomáhala prodávat drogy. Již o něm nemluvila jako o otci, ale z jejího vystupování se šlo domnívat, že jejich vztah je spíše přátelský. Přiznala, že s prarodiči se nestýká. Snažila se budít dojem, že jí to mrzí, ale vzápětí dodala, že se nestýkají od doby, kdy jim odcizila peníze. Byl jí umožněn pohovor s etopedem, při

kterém tvrdila, že momentálně nemá jinou možnost obživy, než jsou krádeže. Zajištění ubytování v azylovém domě a pomoc při hledání pracovního uplatnění odmítla. Pět měsíců po skončení pobytu v ústavním zařízení byla Tereza vzata do cely předběžného zadržení pro obvinění z napadení a okradení několika žen v důchodovém věku. V současné době odpykává trest odnětí svobody na dobu tří let za krádeže a napadení spoluobčanů.

5.2 Kazuistika č. 2

Milena, při přijetí do výchovného ústavu 14 let

Osobní anamnéza

Milena byla romská dívka, která byla ve svých čtrnácti letech sexuálně zneužita svým strýcem, který byl za tento čin odsouzen k odnětí svobody. Milena vyrůstala v neúplné rodině bez matky. Po dobu dětství neměla problémy s chováním. Dle psychologického posudku, který byl vyhotoven po zneužití dívky, byla úroveň jejích intelektových schopností v pásmu podprůměru a byla osobnostně extravertně zaměřená.

Rodinná anamnéza

Narodila se jako poslední sedmý potomek romským rodičům. Její sourozenci jsou o mnoho let starší a žijí v různých částech země. Nejstarší bratr a jedna sestra žili v okresním městě nedaleko zařízení. Milena vyrůstala pouze s otcem, protože její matka podlehla nemoci, když bylo Mileně devět let. Otec zemřel krátce po tom, co byla umístěna do výchovného zařízení. S výchovou Mileny nejvíce pomáhal bratr Robert, který byl pro Milenu velkou autoritou.

Školní anamnéza

Povinnou školní docházku absolvovala v několika základních školách. Během dětství se společně s rodinou stěhovala z jednoho města do druhého, a tomu odpovídal i její prospěch, který nebyl dobrý. Škola pro ni nebyla prioritní. V době pobytu ve výchovném ústavu vystudovala učební obor kuchařské práce. S autoritou problém nikdy neměla, s pedagogy spolupracovala do míry, kterou jí její inteligenční potenciál dovolil.

Sociální anamnéza

Milena byla společenská, v kolektivu oblíbená a k okolí velice přátelská. Působila klidně a otevřeně, o svých problémech a starostech dokázala hovořit. Problém byl v komunikaci, kdy byl několikrát při verbálních projevech zaznamenán agramatismus. O svůj exteriér dbala, přehnanou péčí měla o líčení, které muselo být vždy dokonalé a mnohdy bylo příliš výrazné. Ráda se moderně oblékala, své svršky měnila několikrát během dne. Milena byla velice dobře pohybově nadaná, dobře zpívala a tančila.

Odůvodnění uložení ústavní výchovy

Po sexuálním zneužití dívky nastaly vážné obavy o její zdravou výchovu. Několikrát byla viděna sociální pracovníci v blízkosti německých hranic ve společnosti cizinců. Ve čtrnácti letech měla za sebou jednu interrupci. V oblasti sexuálního života byla na svůj věk velice zkušená.

Průběh ústavní výchovy

Pobyt dívky v zařízení byl od nástupu téměř bezproblémový. Dokázala spolupracovat, naslouchat autoritě, přijmout slova kritiky i argumenty. Jediným problémem v jejím případě bylo, že jako simplexní osobnost byla rušivými elementy silně ovlivnitelná. Ovlivnitelná byla však i pozitivním směrem. Neměla tedy problém autoritu respektovat. Dobře reagovala na věkově starší, tuto autoritu vnímala s větší pokorou a respektem, taktéž s úctou. V zařízení přijímala všechny nabízené aktivity denního programu, ale vytrvala jen u těch aktivit, které jí bavily. Nejraději se věnovala zpěvu, nebo nácviku tanečních choreografií. Díky bezproblémové spolupráci ji bylo umožněno samostatné bydlení. Bylo důležité tímto krokem posílit její finanční gramotnost a samostatnost, jelikož se blížil konec jejího působení v zařízení. Na odchod ze zařízení se připravovala několik měsíců. Závěrečnou zkouškou a převzetím výučného listu ukončila školní docházku a opustila výchovné zařízení.

Začlenění do společnosti

Po odchodu ze zařízení se Milena spoléhala na jednoho z bratrů. Odcházela s celkem velkou finanční částkou, která jí byla spořena ze sirotčího důchodu. Ujal se jí bratr Robert a několik dní žili spolu s jeho rodinou na ubytovně. Milena byla po dvou týdnech od odchodu ze zařízení zklamaná. Čekala, že se bratr pokusí sehnat vhodnější

bydlení. Její úspory utratil. Mileně jsem nabídla pomoc s hledáním zaměstnání a práce. Setkali jsme se několikrát, kdy jsem jí osobně doprovázela na pohovor k zaměstnavateli, ale vždy bezúspěšně. Milena nabrala dojem, že je diskriminovaná díky barvě své pleti. Měla pocit, že práce servírky, která by jí bavila, není pro ni vhodná. Přijala místo jako dělnice v průmyslové továrně. Po krátké době dala výpověď, protože jí bratr přemluvil, aby se spolu s jeho rodinou odstěhovala do Německa. Cítila příležitost uniknout stereotypu. Na má slova, že si nejsem jistá, zda dělá dobře, argumentovala, že ji nikdy nepochopím, protože nejsem Rom jako ona a její rodina a ona musí poslouchat bratra i kdyby se jí to nelíbilo. Po několika měsících mi Milena zatelefonovala, že je zpět ve městě a sešli jsme se. Velice těžko, ale přeci jen se mi svěřila, že jí bratr nutil k prostituci, a tak utekla společně se svým přítelem zpět do Čech. Opět začala pracovat jako dělnice, bydlela s přítelem v podnájmu a zdálo se, že se jí daří. Tato idyla vydržela opět jen několik málo týdnů, než Milena zavolala, že utekla od přítele, jelikož ji fyzicky opakovaně napadl. Milena se odstěhovala a sporadicky se telefonicky ozývala. Při našem setkání ohledně mé bakalářské práce jsem zjistila, že ne vše bude tak jak mi při našich telefonických rozhovorech sdělovala. Vypadala unaveně, vyčerpaně a potvrdila mi mé podezření, že užívá návykové látky, konkrétně pervitin. Stěžovala si, že není spokojena se svým životem. Měla jiné představy o své budoucnosti a nevěděla si rady. Chtěla si povídat o době, kdy byla ve výchovném zařízení. Ráda na to vzpomíná. Podle jejich slov to byly prozatím nejlepší roky jejího života. I bez tlaku bratra se vrátila k prostituci, jelikož to jsou pro ni nejrychleji vydělané peníze. Žije s přítelem, kterému peníze odevzdává. Stále se domnívá, že to žena dělat musí.

5.3 Kazuistika č. 3

Fatima, při přijetí do výchovného ústavu 15 let

Osobní anamnéza

Fatima se narodila do neúplné rodiny, kde matka byla uživatelkou návykových látek. Za pomoci prarodičů se matce dařilo zvládat výchovu dívky v primárním prostředí v době povinné školní docházky celkem bez problémů. Když dívce bylo čtrnáct let, nastoupila matka do výkonu trestu odnětí svobody a její dcera byla svěřena do péče

prarodičů. V jejich péči se však dopouštěla záškoláctví, toulala se mimo domov a užívala návykové látky, zejména pervitin.

Rodinná anamnéza

Otec dívky byl cizinec, od jejího narození ji neviděl. S matkou nežila a byla s dcerou sporadicky v kontaktu. Matka v době ustanovení ústavní péče byla ve výkonu trestu. Fatima vyrůstala bez sourozence. V jejím životě figurují prarodiče, kteří se jí v dětství snažili vynahradit to, co matka zanedbala. Prarodiče jsou rozvedeni, o Fatimu se přesto starali společně. Ve své péči po dobu odnětí svobody matky ji měl dědeček. Ten měl pro dívku slabost, ale jeho výchova nebyla adekvátní. Dlouho si nepřipouštěl Fatiminy problémové chování. Fatima je citově fixována na matku. Navštěvovala ji společně s dědečkem ve věznici a často jí telefonovala. Ve čtrnácti letech byla odebrána z péče prarodiče a umístěna v dětském domově v Chebu.

Školní anamnéza

V předškolním věku byla dívka bezproblémová, přátelská k ostatním dětem. Během školní docházky na základní školu se její chování změnilo. Na druhém stupni základní školy se jí zhoršil prospěch ve všech hlavních předmětech. Přestala respektovat dříve oblíbené pedagogy. Následkem zhoršení prospěchu byla přijata na střední odborné učiliště obor kadeřnice, kam téměř nedocházela. Po umístění do dětského domova studium ukončila a přestoupila na obor kuchař-číšník. Tento obor díky vlivu vychovatelů navštěvovala, ale na střední škole byla hodnocena jako problémová ke spolužákům i k pedagogům.

Sociální anamnéza

Fatima byla velmi společenská. Měla ráda kolem sebe rušno. V kolektivu vrstevníků bývala nejhluchnější. Ráda na sebe upozorňovala hlasitým smíchem, stylem oblékáním a extravagantními účesy. V přítomnosti chlapců se stávala provokující, nabízející se. Jevila se jako velice vyzrálá v oblasti sexuální. Okruh jejích zálib byl široký. Ráda zpívala, tančila a malovala. Nejraději se však starala o svůj zevnějšek. Díky prarodičům, kteří byli finančně velmi dobře zajištěni, nikdy majetkově nestrádala. Mezi vrstevníky byla neoblíbená pro svou upovídanost a faleš. Přátele se snažila kupovat penězi. Dokázala být podlá až zákeřná

Odůvodnění uložení ústavní výchovy

Před vstupem do výchovného ústavu měla Fatima nařízenou ústavní výchovu v jiném zařízení. V dětském domově nerespektovala pravidla zařízení a porušovala nařízení pedagogů. Stala se velmi častou uživatelkou návykových látek. Hrozilo zhoršení jejího zdravotního stavu a její pobyt v dětském domově dále ohrožoval chod celé rodinné skupiny.

Průběh ústavní výchovy

Do kolektivu se dívka začlenila plynule. Od začátku pobytu v zařízení neměla problém respektovat pravidla a režim výchovného ústavu. Autoritu respektovala bez výhrad k pohlaví. Ke všem zaměstnancům se snažila vystupovat slušně a spolupracovat. Lépe, než s dívkami jí šly navázat vztahy s chlapci. V kolektivu chlapců byla často hanlivě titulována, často zesměšňována za brzké povolení intimností. Přelétavost byla patrná i ve vztahu k dívkám. Oblíbená v jejich kolektivu příliš nebyla, díky své extroverzi. Během pobytu v zařízení se její chování velice změnilo. Začala více přemýšlet o směru svého života. Přestala vyhledávat citové vazby k ostatním klientům a zaměřila se sama na sebe. V zařízení navštěvovala obor kuchařské práce. Tento obor ji bavil a ráda využila příležitosti k výpomocem v ústavní kuchyni. Stala se ochotnou a pracovitou. Učební obor studovala s výborným prospěchem, zařízení reprezentovala v dovednostních kategoriích a sama začala pociťovat, že by měla intelektuálně na více. Ve volném čase si často krátila dny povídáním než s vrstevníky tak se zaměstnanci. O víkendech pravidelně odjížděla na pobyty k dědečkovi, méně k babičce, ale oba o ni stále projevovali zájem. O prarodičích mluvila vždy velmi pěkně. Opakovaně navštívila matku ve věznici, hodně o ní mluvila, chyběla ji. Velkým rizikem pro dívku byly dlouhodobé pobyty u dědečka, například letní prázdniny. Z těch se pokaždé vrátila vyměněná. Ve chvíli, kdy se na delší dobu ocitla v prostředí uživatelů drog, které ve svém městě znala, podlehla a začala opětovně užívat pervitin. Do zařízení se poté vrátila ve stavu k nepoznání. Netrvalo dlouho a Fatima se po takových pokus zase dokázala rychle vzpamatovat a nadále působit slušně, vyrovnaně a ochotně. V těchto chvílích dokázala být k sobě velice kritická. Dále jí po čase byly povoleny dovolenky jen víkendové, kdy čas trávila v přítomnosti prarodičů. V zařízení setrvala do svých

devatenácti let. Sama chtěla absolvovat závěrečné zkoušky a mít tak ukončený učební obor. Ústav opouštěla v přátelském duchu jako pedagogy celkem oblíbená dívka.

Začlenění do společnosti

Po opuštění výchovného zařízení se Fatima vrátila do primárního prostředí. Komfort našla u dědečka, který ale trval na dodržování podmínek. Hledala si tedy zaměstnání, ale vyhovovalo jí v době letních prázdnin využívat jen brigády. Měla tak více volného času. Netrvalo dlouho a Fatima se ocitla opět mezi uživateli drog, které znala a mezi kterými se cítila vnímána jako partner. Po opuštění výchovného ústavu její pozice v partě uživatelů ještě stoupla, byla více respektována, a tak neváhala a začala znovu užívat pervitin. Odvahu změnit svůj život k lepšímu našla po několika měsících, kdy se seznámila s budoucím manželem. Fatima se zamilovala, téměř během chvíle otěhotněla a ze dne na den přestala drogy užívat. Vdala se, porodila zdravé dítě a svůj život od základu změnila. Při našem rozhovoru mluvila jen o své dceři a zpytovala svědomí. Momentálně se cítí šťastná ví, že svou dceru nechce připravit o matku. Nechce, aby vyrůstala bez mámy stejně jako ona, a proto již dva a půl roku neužila žádnou návykovou látku. Se svým manželem žije v pronajatém bytě, v blízkosti domu dědečka, se kterým se pravidelně stýká a dobře spolu vychází.

5.4 Shrnutí

Tyto případy mají společné znaky. U všech třech dívek jsem našla shodu v primárním prostředí. V dětství vyrůstaly v neúplné rodině. Všem třem dívkám chyběla přítomnost matky. Jak uvádí Matějček (1986) na citovou výchovu není jednotný recept. Každé dítě ale od raného dětství potřebuje cítit mateřskou lásku a být vedeno k tomu, že je také třeba mít rád i lidi okolo sebe. Dalším společným znakem je chování v době adolescence, kdy nedocházely do školy a experimentovaly s drogami. V teoretické části jsem již zmínila, že toto období je zvláště pro dívky citově vypjaté (Kabíček, Csémy, Hamanová et al., 2014). Fatima s Milenou byly ve svém věku sexuálně zkušené, Tereza se teprve hledala. Pochybovala o své orientaci, hledala partnera mezi ženami. Pro všechny tři byla sexualita ale hlavním tématem.

V kazuistice č. 1 jsem popsala Terezu, dívku, z níž ostatní klienti a mnohdy i zaměstnanci měli veliké obavy. Tato dívka byla nevyzpytatelná. Diagnostikována ji

byla závislost, což odpovídalo jejím výkyvům nálad a názorům. Ohledně resocializace nebyly během pobytu zaznamenány výrazné změny. To, co následovalo po jejím propuštění ze zařízení, předpokládal jak etoped tak psycholog. Tereza v podstatě odešla ze zařízení rovnou na ulici. Troufám si říct, že obavy z jejího propuštění měli i prarodiče, kteří jí ze začátku chtěli pomoci. Několikrát kontaktovali vedení ústavu a ptali se co s Terezou bude. Ze strany otce nebyl znát zájem o její osobu. Tereza si byla ale jistá, že její první kroky povedou právě za ním. V době, kdy, již měla na svědomí několik trestních činů a probíhalo vyšetřování, přijela do výchovného zařízení a vedla jsem s ní rozhovor. Měla jsem dojem, že je pod vlivem návykové látky, což mi ani nevyracela ani nepotvrdila. Vysmívala se Policii ČR, bavilo ji hrát si na zločince. Přesto všechno byla přesvědčená, že jí se nic stát nemůže. Měla dojem, že ona je ta, která má vše promyšlené a nikdo s ní nic nezmuže. V tu chvíli mě děsilo, jak ráda chce být postrachem okolí. Nejsem si jistá, zda by bylo něco jinak pokud by měla fungující rodinné zázemí po opuštění výchovného zařízení. Ve svých osmnácti letech nestála o ničí podporu. Neplánovala si, tak jako ostatní jiní klienti růžovou budoucnost. Vysloveně se těšila na život na ulici

Kazuistika č. 2 přibližuje osud romské dívky. Romských dětí ve výchovném zařízení v Hostouni je momentálně 61 %. Tyto děti jsou ovlivněni finanční rodinou situací a jsou od brzké věku vedeni k tomu, aby se podíleli na zisku rodiny. Proto i pro Milenu bylo přirozené podvolit se k prostituci, když ji k tomu bratr nabádal. Během doby, kterou v zařízení prožila se její chování, ač bezproblémové o mnoho nezměnilo. Přesvědčení o využití své osoby k prospěchu rodiny jí zůstalo. Přestože si během pobytu v zařízení přála žít svůj život jinak, cítila jako povinnost jít za rodinou. Možnost následného ubytování po opuštění zařízení měla leč o ni nestála. Její schopnost přizpůsobit se autoritě – ať už v zařízení či v rodině - jí zůstala a ovlivněna tím byla i její resocializace.

V kazuistice č.3 popisuji dívku, která citově strádala při příchodu do zařízení. Snažila se zavděčit lidem, kteří o ni pochybovali. Stejně jako u první kazuistiky na výchovu dívky měli velký vliv prarodiče a experimentování s návykovou látkou vyzkoušely obě již v raném věku. K užívání drog se obě ihned po opuštění ústavu vrátili. Rozdíl najdeme v době resocializace v zařízení. U Fatimy došlo během pobytu v zařízení ke změně k lepšímu a vidině lepší budoucnosti. Po opuštění zařízení měla sociální zázemí

a podporu rodiny. Naučila se věnovat lásku své dceři a od ní ji i přijímat, přestože těhotenství neplánovala. Matějček (1986, s. 18) uvádí: „*Dítě znamená posílení rodinného společenství a přináší radost a zábavu*“. V případě Fatimy ji rodičovství posílilo.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zjistit jak a v jaké míře jsou schopni klienti začlenit se do společnosti. Po hlubším studiu kazuistik ve výchovném ústavu v Hostouni, jsem došla k závěru, že velký vliv na dítě má jeho primární prostředí a výchova. Během mé sedmileté praxe ve výchovném ústavu opustilo toto zařízení několik desítek mladých lidí. U všech jsem zaznamenala obavy z budoucnosti a měla pocit, že jsou tito lidé takzvaně hozeny do vody a učí se plavat. Postrádala jsem možnost těmto lidem nabídnout více variant zařízení, které by jim na té jejich nové cestě životem byly nápomocné. Při procházení spisů klientů, které jsem poznala, jsem si ale uvědomila, že jen pár jedinců o následnou péči mělo zájem. Někteří využili pro svůj start výchovný ústav jako zprostředkovatele. To byli mladí dospělí, kteří měli zájem o pronájem bytu či poskytnutí ubytování v Domě na půl cesty. Dívky z uvedených kazuistik zájem neměly. Návratem do primární rodiny, která stále nebyla funkční nemohla být jejich socializace úspěšná. Fatima, která otěhotněla však získala u svého partnera možnost vytvořit si vlastní rodinu. S pomocí dědečka byla její resocializace úspěšná. Nadále jsem si jista, že je v ČR následných zařízení vzhledem k počtu dětí v ústavních zařízení málo, ale budu-li mluvit o klientech výchovného ústavu je tato následná péče bez odezvy.

Vrátím-li se nyní k cíli této práce a zaměřím se na začlenění klientů do společnosti, musím přiznat, že mě jako vychovatelku uvedených tří dívek napadá, zda jsem udělala vše proto, aby jejich resocializace proběhla úspěšně. U Terezy byly poruchy chování při příchodu do zařízení v takové míře, že mohu mluvit o úspěchu, pokud se vychovatelům podařilo její problémy eliminovat po dobu jejího pobytu. V případě Terezy by bylo na místě začít s odvykacím programem a navštěvovat terapie. Fatima nadále zůstává závislá, tentokrát na svém manželovi. Závislost u ní je tedy zjevná nadále, jen se momentálně netýká návykových látek, ale lidí. Stále se obávám, že pokud nastane chvíle, kdy se bude muset postarat o sebe a dceru bez pomoci druhých, nebude toho schopná. Do společnosti se začlenila s příchodem dcery. V dnešní době navštěvuje různé zájmové kroužky pro maminky s dětmi. Schází se s ostatními rodiči. Velkým překvapením pro mě bylo zjištění, že nechce být finančně závislá na prarodičích a při mateřské dovolené si dokáže přivydělat, když na procházkách

s dcerou za peníze venčí psi známých. Její začlenění do společnosti vnímám jako úspěšné. Ve třetím případě mám dojem, že začlenění Mileny do společnosti nebylo úspěšné, ač si dokáže vydělat finance, dokáže si najít zaměstnání, ale její vnímání autority a rodině-kulturního zázemí jí velmi ovlivňuje. Vrátila se do prostředí, v jakém vyrůstala. Žije tak jak lidé v jejím okolí, aniž by byla spokojená. Mnohé vysvětluje Vágnerová (2002, s.403): *„Romové jsou více vázány na přítomnost, mají sklon k impulzivní realizaci okamžitých nápadů, nerušené uvažováním o budoucích důsledcích“*.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BENDL, Stanislav. Školní kázeň v teorii a praxi: učebnice pro studenty učitelství. 1. Vyd. Praha: Triton, 2011, 208 s. ISBN 978-80-7387-432-2.

ČÁBALOVÁ, Dagmar. Pedagogika. 1. Vyd. Praha: Grada, 2011, 272 s. ISBN 978-80-247-2993-0.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. Psychologický slovník. 1. Vyd. Praha: Portál, 2000, 776 s. ISBN 80-7178-303-X.

JANOŠOVÁ, Pavlína, KOLLEROVÁ, Lenka, ZÁBRODSKÁ, Kateřina, KRESSA, Jiří, DĚDOVÁ, Mária. Psychologie školní šikany. 1. Vyd. Praha: Grada, 2016, 416 s. ISBN 978-80-247-2992-3.

JEDLIČKA, Richard. Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie. 1. Vyd. Praha: Portál, 2011, 246 s. ISBN 978-80-7367-788-6.

KABÍČEK, Pavel, CSÉMY, Ladislav, HAMANOVÁ, Jana et al. Rizikové chování v dospívání. 1. Vyd. Praha: Triton, 2014, 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

KUBÍČKOVÁ, Hana. Dítě-rodina-instituce aneb jak neztratit budoucnost. 1. Vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011, 116 s. ISBN 978-80-7464-017-9.

LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. Psychická deprivace v dětství. 4. Vyd. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 1. Vyd. Praha: Grada, 2015, 192 s. ISBN 978-80-247-5309-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. 6. Vyd. Praha: Portál, 2013, 144 s. ISBN 978-80-262-0519-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. Rodiče a děti. 1. Vyd. Praha: Avicenum, 1986, 336 s. ISBN 08-011-086.

MATOUŠEK, Oldřich, et al. Encyklopedie sociální práce. 1. Vyd. Praha: Portál, 2013, 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. Mládež a delikvence: situace, východiska, programy. 1. Vyd. Praha: Portál, 1998, 336 s. ISBN 80-7178-226-2.

MATOUŠEK, Oldřich, et al. Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení. 1. Vyd. Praha: Portál, 2007, 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.

MÜHLPACHR, Pavel. Vývoj ústavní péče: filozoficko historický pohled. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 49 s. ISBN 80-210-2512-3.

NEŠPOR, Karel. Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 150 s. ISBN 80-717-8432-x.

NEŠPOR, Karel. Návykové látky a závislost. 4. vyd. Praha: Portál, 2011, 176 s. ISBN 978-80-7367-908-8.

SLOWÍK, Josef. Speciální pedagogika. 1. Vyd. Praha: Grada, 2007, 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3.

SOBOTKOVÁ, Veronika, et al. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. 1. Vyd. Praha: Grada, 2014, Psyché, 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

TRNKOVÁ, Lucie. Náhradní péče o dítě. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2018, 168 s. ISBN 978-80-7552-864-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky. 3. Vyd. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-7179-678-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky. 5. Vyd. Praha: Portál, 2012, 872 s. ISBN 978-80-262-0225-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I: dětství a dospívání. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VOJTOVÁ, Věra et al., Náhradní péče o ohrožené děti v některých evropských zemích: soubor přednášek z mezinárodní konference Plzeň, 7. června 2017 = Substitute Care for Children in Need in Some European Countries: a set of lectures from an international conference: Pilsen, 2017. 1. Vyd. Plzeň: Starý most, 2018. 87, 73 s. ISBN 978-80-87338-82-7.

VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan. Aplikovaná sociální psychologie. 1. Vyd. Praha: Portál, 1998, 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola, střední škola a školní jídelna Hostouň [online]. VÚ, DDŠ, ZŠ, SŠ a ŠJ Hostouň, Vnitřní řád: ©2017[cit.15.1.2019].

Dostupné z: <http://www.vudds-hostoun.cz/dokumenty/VniRad.pdf>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR [online]. MŠMT, statistické ročenky: ©2018[cit.20.12.2018]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR [online]. MŠMT, zákon č. 109/2002 Sb., zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy: ©2002[cit.20.12.2018].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38848/>

Dům otevřených možností, o.p.s., Praha8 [online]. DOM, nabízené služby: ©2019[cit.25.2.2018]. Dostupné z: <https://dom-os.cz/>.

Občanský zákoník ČR [online] Zákon č. 89/2012 Sb., rodinné právo: ©2019[cit.15.12.2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>.